

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Німецько-український
агрополітичний діалог

При Інституті економічних досліджень та політичних консультацій

Звіт з аграрної політики

APD/APB/04/2017

Потенціал дерегуляції в аграрному секторі України: аналіз з точки зору господарської діяльності підприємств

Олександр Донченко,

Український клуб аграрного бізнесу

Марія Богонос,

Німецько-український агрополітичний діалог

Київ, травень 2017

Про проект «Німецько-український агрополітичний діалог» (APD)

Проект «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федерального Міністерства продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006р. і наразі до 2018р. та за його замовленням реалізується через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Консультантс Інтернешнл. Реципієнтом проекту виступає Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Києві. При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проекту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проект має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацією між ЄС та Україною. З цією метою Проект має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

www.apd-ukraine.de

Автори

Олександр Донченко

donchenko@ucab.ua

Марія Богонос

bogonos@apd-ukraine.de

Зміст

Список скорочень	4
Список таблиць.....	4
Підсумки	5
1. Вступ.....	7
2. Методологія дослідження.....	7
2.1. Характеристики вибірки для першого етапу опитування.....	8
2.2. Другий етап опитування: вибірка та технічна реалізація	9
2.3. Опис анкети.....	10
3. Опис регуляторних норм, обраних для дослідження.....	13
4. Результати	17
4.1. Результати першого етапу опитування	17
4.2. Результати другого етапу опитування	23
4.2.1. Відповіді респондентів щодо “Обов’язкової реєстрації договорів оренди земельних ділянок”	24
4.2.2. Відповіді респондентів щодо “Обов’язкового узгодження та отримання дозволів на пересування негабаритного транспорту”	24
4.2.3. Відповіді респондентів щодо інших регуляторних норм.....	25
4.3. Висновки щодо результатів дослідження	25
4.4. Загальні висновки	27
5. Пропозиції щодо дерегуляції	27
Додаток	29

Список скорочень

АПД	Німецько-український агрополітичний діалог
ВДВСГ	Валова додана вартість у сільському господарстві
Держгеокадастр	Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру
га	Гектар (-и)
ЄС	Європейський Союз
МАПП	Міністерство аграрної політики і продовольства України
ПВЗВТ	Угода про поглиблену та всебічну зону вільної торгівлі між ЄС та Україною
с/г	Сільське господарство
Стратегія	Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки Міністерства аграрної політики і продовольства України
Укрстат	Державна служба статистики України
УКАБ	Український клуб аграрного бізнесу

Список таблиць

Таблиця 2.1: Кількість аграрних підприємств за критеріями розподілу

Таблиця 2.2: Характеристики вибірки другого етапу опитування

Таблиця 2.3: Анкета для інтерв'ю

Таблиця 4.1: Частки позитивних і негативних відповідей усіх респондентів

Таблиця 4.2: Частки позитивних і негативних відповідей респондентів за критерієм Регіон

Таблиця 4.3: Частки позитивних і негативних відповідей респондентів за критерієм Розмір

Таблиця 4.4: Частки позитивних і негативних відповідей респондентів за критерієм Спеціалізація

Таблиця А.1: Результати першого етапу опитування

Підсумки

Фермери вказують на необхідність подальшої дерегуляції умов ведення господарчої діяльності в агропромисловому комплексі (АПК). Спільними зусиллями Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД) та «Українського клубу аграрного бізнесу» (УКАБ) було проведено опитування щодо дієвості та раціональності існуючих норм регулювання операційних процесів у галузі. Зокрема, проект надав аграріям можливість вказати на бар'єри, що стримують подальше зростання економічної ефективності їхніх підприємств.

Завдяки реалізації «Поглибленої та всеосяжної угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС» та «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій 2015-2020» Міністерством аграрної політики та продовольства України (МАПП), сільське господарство (с/г) наразі перебуває в процесі комплексних змін. Однак, гострим питанням залишається успадковане від СРСР регулятивне законодавство, що регламентує ведення виробничих та інших процесів на підприємствах АПК.

Для визначення малодієвих та нераціональних норм діючого законодавства було проведено опитування аграрних товаровиробників. У ньому взяли участь представники підприємств, розташованих по всій території України, що спеціалізуються на виробництві продукції як рослинництва (із земельним банком від 400 га, до більше, ніж 5.000 га), так і тваринництва. Відповідаючи на десять закритих і одне відкрите питання щодо регулятивних мір, респонденти мали змогу пояснити власну позицію, запропонувати необхідні вдосконалення та зазначити витрати, пов'язані з забезпеченням відповідності роботи підприємства існуючому законодавству.

В результаті проведення опитування було виявлено регуляторні норми, які, за переконанням аграріїв, потрібно вдосконалити у відповідності до особливостей сучасного с/г виробництва. Так, об'єктами найбільшої критики з боку с/г товаровиробників стали: (i) цінове регулювання с/г продукції (50% опитаних), (ii) реєстрація договорів оренди земельних ділянок (34% опитаних), (iii) надання статистичної звітності до державних органів влади (зокрема, до Державної служби статистики, МАПП та Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру, 50% опитаних), а також (iv) вимоги щодо обов'язкового погодження руху негабаритного транспорту і технічних засобів на основі щоденного плану (40% опитаних).

За результатами опитування можна також зробити висновок про те, що більшість аграрних виробників підтримують адаптацію регулятивних норм до сучасних операційних характеристик підприємства з урахуванням загальних суспільних вимог, таких як, наприклад, соціальний розвиток та захист довкілля. Ті регулятивні норми, які з високою ймовірністю можуть виступати джерелом корупції повинні бути або відмінені, або змінені у напрямку виключення корупційної складової шляхом, наприклад, застосування інформаційних технологій.

За результатами дослідження було розроблено пропозиції для МАПП щодо вдосконалення регуляторного законодавства. Так, в якості інструментів пропонується: (i) застосування принципу декларативності для забезпечення відповідності виробництва нормам законодавства, (ii) децентралізація повноважень та їх передача органам місцевої влади та (iii) частковий перехід до послуг недержавних підприємств та організацій. Наприклад, пропонується замінити необхідність узгодження переміщення негабаритної с/г техніки на основі заздалегідь затвердженого щоденного плану на онлайн декларування кількості і географії пересування такого транспорту. Такий підхід дасть змогу істотно знизити

корупційний стимул з боку державних службовців та зекономити робочий час підприємця.

Для вдосконалення системи збору статистичних даних пропонується створити єдиний онлайн портал для подання всіх обов'язкових звітів в електронній формі. Таким чином підприємці зможуть скоротити час на заповнення статистичної звітності, а державні установи – отримати зручний інструмент доступу та управління статистичними даними. До того ж, запровадження єдиного онлайн порталу для самостійного занесення даних щодо договорів оренди земельних ділянок дозволило би пришвидшити процес реєстрації таких договорів.

Проведене опитування сигналізує МАПП та законодавцям про нагальну необхідність внесення змін до існуючих застарілих норм. Зокрема, вітається поєднання цих норм із загальними суспільними вимогами за прикладом ЄС.

1. Вступ

Відповідно до Угоди про поглиблену та всебічну зону вільної торгівлі між ЄС та Україною (ПВЗВТ) та Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки (Стратегія) Міністерства аграрної політики та продовольства України (МАПП), аграрний сектор України перебуває в стадії всебічного реформування. Головними цілями цього процесу є підтримка розвитку економічної та соціальної інфраструктури в аграрному секторі, збільшення його конкурентоспроможності на світовому ринку, покращення якості сільськогосподарських (с/г) продуктів та підтримка сталого використання природних ресурсів.

Одним із важливих аспектів, якого стосуються реформаційні процеси, є, згідно зі Стратегією, надмірне регулювання виробничих процесів на рівні господарств¹. Значна кількість законів та правових актів, більшість яких продовжує діяти з радянських часів, створюють зайві перепони в щоденній роботі аграрних виробників, збільшують транзакційні витрати та спотворюють основну мету такого законодавства: забезпечення компетентної та належної господарської с/г діяльності. Ця теза також була підкріплена результатами пілотного проекту з даної теми (усне опитування аграрних виробників), що раніше проводився Німецько-українським агрополітичним діалогом (АПД), а також дослідженням Світового Банку щодо перешкод та транзакційних витрат в аграрному бізнесі².

Оскільки регулювання на рівні господарської діяльності значною мірою впливає на ефективність і, таким чином, на конкурентоспроможність аграрних виробників, метою даного дослідження є:

- 1) Визначення найбільш проблематичних регуляторних норм та
- 2) Розробка пропозицій щодо покращення регулювання в аграрному секторі.

Структура звіту є такою: У розділах 2 і 3 описана методологія дослідження та регуляторні норми, які були включені в опитування. У розділі 4 представлено результати опитування, а в розділі 5 – пропозиції щодо покращення регуляторної бази.

2. Методологія дослідження

Задля досягнення цілей даного дослідження було проведено опитування с/г виробників та проаналізовано їх відповіді. Оскільки переважна більшість регуляторних норм не стосуються сільських домогосподарств, що займаються аграрним виробництвом, та малих приватних фірм, ці два типи виробників було виключено з опитування.

Аграрним виробникам ставилися запитання стосовно їхньої думки про регуляторні норми щодо виробничого процесу. Зокрема, було розроблено анкету з закритими питаннями щодо 10 вибраних регуляторних норм та одним відкритим питанням щодо не згаданих в анкеті регуляторних норм, які найбільше турбують респондента. Під час інтерв'ю респонденти мали можливість пояснити свою думку, надати рекомендації щодо покращення регуляторних норм, а також поінформувати про витрати, пов'язані з неефективністю регуляторних норм.

¹ МАПП 2015: Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, <http://minagro.gov.ua/en/system/files/Single%20and%20Comprehensive%20Strategy%20and%20Action%20Plan%20for%20agriculture%20and%20rural%20development%202015-2020.pdf>

² У дослідженні було взято до уваги регуляторні заходи щодо садівного матеріалу, засобів та методів захисту рослин та удобрення, техніки тощо (World Bank (2016): Enabling the Business of Agriculture 2016: Comparing regulatory good practices, <http://eba.worldbank.org/>)

Інтерв'ю відбулося у два етапи. Перший етап полягав у проведенні телефонних інтерв'ю. Ці інтерв'ю тривали близько 15 хвилин. На другому етапі було проведено кілька анонімних особистих і телефонних інтерв'ю тривалістю 15-45 хвилин з випадковим чином відібраними респондентами з метою отримання глибокої інформації щодо їхньої думки про регуляторні норми.

2.1. Характеристики вибірки для першого етапу опитування

Кількість респондентів на першому етапі інтерв'ю становило 216. Задля репрезентативності вибірки, респондентів (с/г виробників) було обрано за трьома критеріями: регіон, розмір і спеціалізація. Розподіл респондентів за критеріями регіону та спеціалізації відповідає частці цих типів виробників у валовій доданій вартості у с/г (ВДВСГ) України. Регіони включають:

- 1) Південь (Одеська, Миколаївська, Запорізька та Херсонська області),
- 2) Центр (Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська та Полтавська області),
- 3) Захід (Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Луцька (Волинська), Рівненська та Тернопільська області) та
- 4) Північний схід (Київська, Чернігівська, Житомирська, Сумська та Харківська області).

Крим і Донбас не включено до опитування. Частка у ВДВСГ України виробників з Півдня становить близько 18%, з Центру – близько 39%, з Заходу – близько 17%, з північно-східного – близько 26%³.

Критерій спеціалізації включає рослинництво та тваринництво/змішане виробництво. Частка підприємств у галузі тваринництво/змішане виробництво у ВДВСГ становить близько 25%, а частка господарств, що займаються рослинництвом – близько 75%³.

За критерієм розміру підприємства поділяються на:

- 1) Підприємства з площею ріллі менше 1.000 га,
- 2) Підприємства з площею ріллі від 1.000 до 5.000 га та
- 3) Підприємства з площею ріллі понад 5.000 га.

Розподіл виробників за критерієм розміру у вибірці не відповідає розподілу цих типів виробників в Україні загалом. Наприклад, частка с/г виробників, що обробляють менше 1.000 га, становить близько 22% від усіх виробників, тоді як у вибірці їхня частка становить близько 50% від кількості респондентів. Кількість виробників з площею земель від 1.000 до 5.000 га відповідає приблизно 46% від загальної кількості с/г виробників в Україні і приблизно 15% від вибірки. Кількість виробників з площею земель понад 5.000 га відповідає приблизно 32%³ від загальної кількості с/г виробників в Україні і приблизно 35% від вибірки. Така невідповідність пояснюється обмеженнями доступної бази даних. Тим не менше, це не має вплинути на результати дослідження через достатню кількість респондентів загалом за кожним критерієм.

У таблиці 2.1 представлено кількість с/г виробників у вибірці відповідно до кожного критерію розподілу.

³Державна служба статистики України (2015): Статистичний щорічник "Сільське господарство України – 2015", http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

Таблиця 2.1: Кількість аграрних підприємств за критеріями розподілу

Регіон	Площа оброблюваних земель	Спеціалізація	Кількість респондентів
Південь	до 1.000 га	тваринництво/змішане виробництво	6
		рослинництво	18
	1.000-5.000 га	тваринництво /змішане виробництво	2
		рослинництво	5
	понад 5.000 га	тваринництво/змішане виробництво	2
		рослинництво	6
Центр	до 1.000 га	тваринництво/змішане виробництво	10
		рослинництво	31
	1.000-5.000 га	тваринництво/змішане виробництво	3
		рослинництво	9
	понад 5.000 га	тваринництво/змішане виробництво	7
		рослинництво	24
Захід	до 1.000 га	тваринництво/змішане виробництво	4
		рослинництво	13
	1.000-5.000 га	тваринництво/змішане виробництво	1
		рослинництво	4
	понад 5.000 га	тваринництво/змішане виробництво	4
		рослинництво	11
Північний схід	до 1.000 га	тваринництво/змішане виробництво	6
		рослинництво	21
	1.000-5.000 га	тваринництво/змішане виробництво	2
		рослинництво	6
	понад 5.000 га	тваринництво/змішане виробництво	5
		рослинництво	16
Всього:			216

Джерело: АГД

Як видно з таблиці 2.1, було опитано 52 виробники у галузі тваринництво/змішане виробництво. Це відповідає 24% вибірки та частці цього типу підприємств у ВДВСГ. Відповідно, 164 господарства займаються рослинництвом, що відповідає 76% вибірки (та їхній частці у ВДВСГ). У вибірці представлено 39 виробників з Півдня (18% вибірки), 86 виробників з Центру (39% вибірки), 37 виробників з Заходу (17% вибірки) та 56 виробників з північно-східного регіону (26% вибірки).

2.2. Другий етап опитування: вибірка та технічна реалізація

Другий етап інтерв'ю базувався на тому самому списку питань, що й перший етап (див. розділ 2.3 "Опис анкети"). Більшість цих інтерв'ю було взято під час "Відкритого Дня поля", що проводився Аграрним демонстраційним та навчальним центром у с. Дослідницьке 15-го вересня 2016 р., та конференції "Ефективне управління агрокомпаніями",

що проводилася Українським клубом аграрного бізнесу (УКАБ) 20-го вересня 2016 р. П'ять інтерв'ю проводилися в телефонному режимі.

На цьому етапі опитування було отримано інформацію про суб'єктивну оцінку витрат і операційних бюджетів, пов'язаних із дотриманням положень законодавства, та рекомендації респондентів щодо покращення регуляторних норм.

Загальна інформація про характеристики вибірки цього етапу інтерв'ю наведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2: Характеристики вибірки другого етапу опитування

Регіон	Площа оброблюваних земель	Спеціалізація	Кількість респондентів
Південь	1.000-5.000 га	рослинництво	1
Центр	до 1.000 га	рослинництво	6
	1.000-5.000 га	рослинництво	3
	понад 5.000 га	рослинництво	1
тваринництво/змішане виробництво		3	
Захід	понад 5000 га	рослинництво	1
Північний схід	до 1.000 га	рослинництво	5
		тваринництво/змішане виробництво	1
Всього:			21

Джерело: АПД

Кількість респондентів на другому етапі інтерв'ю становить 21. Переважна більшість із них займається виключно рослинництвом. 4 респонденти також виробляють продукцію тваринництва. Виробники з площею земель менше 1.000 га становлять приблизно 57% вибірки. Респонденти, що мають землі площею понад 5.000 га становлять близько чверті вибірки. Понад половину респондентів має виробничі потужності в центральному регіоні. Представлено по одному респонденту з Півдня та Заходу та 6 респондентів із Північного сходу.

2.3. Опис анкети

Згідно з дослідженнями професора Г. Хофстеде⁴, культура ділового спілкування в Україні ґрунтується швидше на неформальному, ніж на формальному спілкуванні. Тому отримання повних і адекватних відповідей на інтерв'ю вимагає зацікавленості та комунікаційних навичок дослідників, а також коректно побудованої анкети. Анкета, що використовувалася на обох етапах інтерв'ю, представлена у таблиці 2.3.

⁴ Hofstede, G. (2011): Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. In: Online Readings in Psychology and Culture, 2(1).

Таблиця 2.3: Анкета для інтерв'ю

АНКЕТА						
«ДЕРЕГУЛЯЦІЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА – опитування про регуляторні норми на операційному рівні с/г виробництва, що потребують зміни або скасування»						
<p>Добрий день, мене звати _____, УКАБ. Ми проводимо дослідження про регуляторні норми на операційному рівні сільськогосподарського виробництва, які застаріли та внаслідок цього обмежують можливості зростання аграрного сектору. Метою цього дослідження є розробка списку рекомендацій для МАПП, відповідних професійних та бізнес-асоціацій щодо оновлення нормативної бази галузі. Це дослідження є результатом спільних зусиль АПД та УКАБ. Ми були б дуже вдячні Вам, якби Ви могли відповісти на наступні питання. Це займе лише декілька хвилин.</p> <p>Я поставлю Вам 12 питань про Вашу думку щодо необхідності зміни та скасування деяких діючих норм законодавства та щодо потенційних переваг, які може отримати Ваше підприємство завдяки зміні чи скасуванню таких норм. Тому, якщо Ви не заперечуєте, почнімо...</p>						
№	ПИТАННЯ	ВІДПОВІДІ				Чи могли би Ви, будь ласка, оцінити переваги (втрати) від зміни/скасування (збереження) регуляторних норм? Вільний вибір: % річного або місячного операційного бюджету, або в одиницях продукції, гектарах або інших одиницях; річна або місячна сума в гривнях; робочий час, кількість зайнятих тощо
		скасування		зміна	Як саме змінити?	
		так	ні			
I	<p>Чи є певні норми законодавства, зміна або скасування яких могли би посприяти Вашому бізнесу?</p> <p>Чи можете Ви, будь ласка, оцінити потенційну користь від дерегуляції? <i>*(Якщо таких норм немає, інтерв'ю завершується)</i></p>					
II.	<p>Чи необхідно змінити або скасувати положення законодавства "1-10"? Якщо так, будь ласка, наведіть Вашу думку.</p> <p>Чи можете Ви, будь ласка, оцінити потенційну користь від дерегуляційних заходів?</p>					
1.	Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок					
2.	Екологічний контроль земель					
3.	Погодження переміщення негабаритного транспорту					
4.	Щоденний медичний контроль працівників					
5.	Тижневе нормування робочого часу					

6.	Карантинний контроль полів					
7.	Перевірки пожежної безпеки					
8.	Контроль зміни кількості тварин на підприємстві					
9.	Цінове регулювання аграрної продукції					
	Підготовка статистичної звітності в т. ч. для:					
10.	Державної служби статистики України (Укрстат)					
11.	МАПП					
12.	Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгео-кадастр)					
III	Які інші регуляторні норми заважають веденню бізнесу Вашій компанії?					
					
					
					
IV.	Тип підприємства?	(1) мале (менше 1.000 га) / (2) середнє (1.000-5.000 тис. га) / (3) велике (більше 5.000 га)				
V.	Спеціалізація?	(1) тваринництво або змішане / (2) рослинництво				
VI.	Географія?	(1) Південь / (2) Центр / (3) Захід / (4) Північний схід				

Джерело: АПД

Вступне слово опитування, розміщене на початку анкети, має на меті поінформувати респондентів про цілі дослідження та про організаторів опитування. Анкета містить 18 питань у 6 розділах. Перше питання (I) дозволяє інтерв'юєру краще зрозуміти рівень знайомства респондентів з діючими нормами законодавства. Якщо респондент відповідає, що жодних змін у законодавчу базу аграрного сектору на операційному рівні вносити не потрібно, інтерв'юєр припиняє інтерв'ю. Такий підхід дозволяє зменшити час та підвищити ефективність і адекватність інтерв'ю.

Другий розділ анкети (II) складається з 12 питань. Ці питання відповідають 10 регуляторним нормам, що розглядаються експертами УКАБ та АПД як найменш ефективні. Крім того, у спільноті с/г виробників та інших зацікавлених сторін значна частина цих норм розглядається як джерело корупції.

Питання III дозволяє респондентам назвати регуляторні норми, що не були згадані в розділі II, але, на їхню думку, мають бути скасовані або покращені.

Розділи IV, V та VI мають на меті визначення характеристик аграрних підприємств – респондентів за критеріями розподілу, описаними у розділі 2.1 даного звіту.

Респондентам надається можливість відповісти на питання розділів I, II та III: “потрібно скасувати”, “не потрібно скасовувати” або “потрібно змінити”. Вони також можуть надати свої рекомендації або власне бачення можливих шляхів покращення норм законодавства та інформацію про вплив цих норм на операційні бюджети їхніх підприємств. Відповідь на питання про витрати, пов'язані з дотриманням норм, може бути надана у будь-якій зручній для респондентів одиниці виміру, наприклад, як частку операційного бюджету, кількість робочих годин тощо.

3. Опис регуляторних норм, обраних для дослідження

Для анкети було обрано наступні регуляторні норми:

Регуляторна норма 1: Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок

Відповідна нормативна база:

- 1) Закон України “Про оренду землі” (06.10.1998 № 161-XIV)⁵,
- 2) Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно» (26.10.2011 № 1141)⁶ та
- 3) Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (01.07.2004 № 1952-IV)⁷.

Коментар:

Закон № 161-XIV визначає юридичні та економічні відносини стосовно прав власності на землю та її оренди.

Постанова уряду № 1141 визначає процедури, пов'язані з реєстрацією та веденням реєстру речових прав на нерухоме майно. Зокрема, регулюються складання та реєстрація заявок та запитів до бази даних, пошук інформації в реєстрі, введення даних до реєстру, видача сертифікату та внесення змін до реєстру.

Закон України № 1952-IV визначає основи державного управління системою реєстрації майнових прав: організаційні аспекти – стаття 6; речові права та їх обтяження, що підля-

⁵ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-14>

⁶ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-%D0%BF>

⁷ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>

гають державній реєстрації, – стаття 4, загальний порядок державної реєстрації майнових прав – стаття 18.

Кількісні та якісні характеристики діючої структури державних органів в Україні не дозволяють ефективно управління реєстрацією майнових прав. Дуже довга тривалість реєстрації (що пояснюється, серед іншого, довгими чергами до державних нотаріусів) негативно впливає на ефективність щоденних операцій аграрних підприємств.

Регуляторна норма 2: Екологічний контроль земель

Відповідна нормативна база:

- 1) Указ Президента України «Про Положення про Державну екологічну інспекцію України» (13.04.2011 № 454/2011)⁸ та
- 2) Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» (19.06.2003 № 963-IV)⁹.

Коментар:

Указ Президента України № 454/2011 визначає повноваження Державної екологічної інспекції України в галузі нагляду за використанням та охороною земель та дотримання відповідного законодавства. Закон передбачає повноваження та відповідальність інспекторів цієї служби у сфері контролю використання земель (статті 10 та 11). Інспектори не зобов'язані контролювати конкретні ділянки (об'єкти), а їхні офіси часто знаходяться далеко від с/г виробників, чиї землі підлягають контролю.

Регуляторна норма 3: Погодження переміщення негабаритного транспорту

Відповідна нормативна база:

- 1) Постанова Кабінету Міністрів «Про проїзд великогабаритних та великовагових транспортних засобів автомобільними дорогами, вулицями та залізничними переїздами» (18.01.2001 № 30)¹⁰,
- 2) Закон України «Про автомобільний транспорт» (05.04.2001 № 2344-III)¹¹ та
- 3) Постанова Кабінету Міністрів «Про правила дорожнього руху» (10.10.2001 № 1306)¹².

Коментар:

Постанова № 30 визначає засади та режим руху великогабаритного та великовагового транспорту, координацію руху, вимоги до водіїв, вимоги до перевізників, що використовують великогабаритний та великоваговий транспорт, та регламентує видачу дозволів на використання автомобільних доріг, вулиць та залізничних переїздів.

Закон України № 2344-III містить визначення великогабаритного та великовагового транспорту (стаття 1) та пов'язаний із Постановою Кабінету Міністрів «Про правила дорожнього руху» (10.10.2001 № 1306), якою визначаються норми щодо розміру та ваги транспорту (п. 22.5).

Постанова Кабінету Міністрів № 1306 визначає норми щодо розміру та ваги транспорту в розділі 22, підрозділі 22.5 та норми щодо негабаритного транспорту.

Багато операцій у с/г виробництві, такі як сівба та збирання урожаю, залежать від погодних умов. Тому часто неможливо точно передбачити дати виконання таких операцій. У

⁸ Інтернет-сторінка: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/454/2011>

⁹ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/963-15>

¹⁰ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/30-2001-%D0%BF>

¹¹ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>

¹² Інтернет-сторінка: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF/paran711#n711>

зв'язку з цим виконання встановлених законом вимог щодо руху великогабаритного та великовагового транспорту є надзвичайно складним. Крім того, такий закон є безпрецедентним джерелом корупційних мотивів у компетентних державних органах.

Регуляторна норма 4: Щоденний медичний контроль

Відповідна нормативна база:

- 1) Закон України «Про дорожній рух» (30.06.1993 № 3353-XII)¹³ та
- 2) Закон України «Про автомобільний транспорт» (05.04.2001 № 2344-III)¹⁴.

Коментар:

Закон України № 3353-XII визначає повноваження вищого керівництва підприємств щодо заборони допуску водіїв до транспорту та інших машин в разі непроходження ними деяких медичних перевірок (статті 12 і 46).

Закон України № 2344-III визначає обов'язки перевізників, що здійснюють перевезення пасажирів, щодо організації позмінних перевірок водіїв.

Брак соціальної інфраструктури в сільській місцевості не дозволяє виконувати діючі положення у встановлений строк. Тому медичні перевірки часто стають простою формальною процедурою.

Регуляторна норма 5: Тижневе нормування робочого часу

Відповідна нормативна база:

- 1) Трудовий кодекс України (10.12.1971 № 322-VIII)¹⁵.

Коментар:

Закон № 322-VIII визначає максимальну кількість робочих годин протягом 6- та 5-денного робочого тижня: 40 годин (стаття 52). Ця норма негативно впливає на аграрний бізнес у зв'язку з його сезонним характером. Більшість виробників потребують додаткової робочої сили в період збору врожаю, яку можна залучити або шляхом додаткового найму, або шляхом збільшення кількості годин оплачуваної роботи зайнятих співробітників. Оскільки останні часто є зацікавленими в понаднормових робочих годинах, які оплачуються додатково, а відповідного закону про договори сезонного найму не існує, дана норма завдає с/г виробникам значних незручностей.

Регуляторна норма 6: Карантинний контроль полів

Відповідна нормативна база:

- 1) Закон України «Про карантин рослин» (30.06.1993 № 3348-XII)¹⁶,
- 2) Постанова Кабінету Міністрів «Про деякі питання реалізації Закону України «Про карантин рослин»» (12.05.2007 № 705)¹⁷ та
- 3) Постанова МАПП «Про затвердження Інструкції з виявлення, локалізації та ліквідації вогнищ карантинних бур'янів» (27.01.2005 № 40)¹⁸.

Коментар:

Закон України № 3348-XII визначає діяльність, завдання, повноваження та відповідальність державних органів у галузі карантинного контролю рослин, а також права та обов'язки державних службовців, що здійснюють такий контроль. Законом також встанов-

¹³ Інтернет-сторінка: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>

¹⁴ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>

¹⁵ Інтернет-сторінка: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

¹⁶ Інтернет-сторінка: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3348-12>

¹⁷ Інтернет-сторінка: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/705-2007-%D0%BF>

¹⁸ Інтернет-сторінка: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0201-05>

люються організаційні та технологічні процедури ліквідації та профілактики поширення хвороб рослин та бур'янів.

Постанова Кабінету Міністрів № 705 визначає процедури огляду, обстеження, аналізу, фумігації та інспектування полів. Інструкція № 40 визначає процедури виявлення, локалізації та ліквідації бур'янів. Відсутність незалежних лабораторій не дозволяє проведення ефективного контролю карантинних рослин і матеріалів.

Регуляторна норма 7: Перевірки пожежної безпеки

Відповідна нормативна база:

- 1) Наказ Міністерства внутрішніх справ України "Деякі питання проведення перевірок щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки" (02.11.2015 № 1337)¹⁹

Коментар:

Наказ встановлює порядок перевірок дотримання вимог у сфері цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки. Більшість вимог до безпеки є застарілими та діють ще з радянських часів. Вони не відповідають сучасним вимогам та практиці українських підприємств.

Регуляторна норма 8: Контроль зміни кількості тварин на підприємстві

Відповідна нормативна база:

- 1) Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» (23.12.1997 № 771/97-ВР)²⁰

Коментар:

Закон України № 771/97-ВР визначає інструкції щодо забою тварин, повідомлення про кількість тварин та зберігання тваринницьких продуктів. Україна є державою з перехідною економікою та ринками, тому виробники повинні мати змогу ухвалювати рішення про кількість тварин незалежно та вчасно.

Регуляторна норма 9: Цінове регулювання аграрної продукції

Відповідна нормативна база:

- 1) Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» (24.06.2004 № 1877-IV)²¹

Коментар:

Закон України № 1877-IV визначає методи та механізми цінового регулювання на деякі продукти харчування. С/г виробники повинні мати змогу вільно продавати свою продукцію за ринковими цінами.

Регуляторна норма 10: Підготовка статистичної звітності

Відповідна нормативна база:

- 1) Закон України «Про державну статистику» (17.09.1992 № 2614-XII)²²

Коментар:

Закон визначає обов'язковий порядок статистичного звітування до державних органів статистики. С/г виробники, відповідно до діючих норм законодавства, є суб'єктом обов'язкового статистичного звітування до державних установ: МАПП, Укрстату та Держ-

¹⁹ Інтернет-сторінка: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1467-15/print1433768771443025>

²⁰ Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>

²¹ Інтернет-сторінка: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

²² Інтернет-сторінка: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>

геокадастру. З одного боку, хоча аграрні підприємства зобов'язані подавати статистичні звіти щодо різних характеристик їхніх господарств, дотримання цієї вимоги не забезпечується, оскільки не передбачені штрафи чи інші санкції. З іншого боку, вони не мають мотивації до такого звітування (наприклад, щоб мати можливість дізнатися тенденції розвитку в аграрному секторі зі статистичних бюлетенів відповідних установ), оскільки наявна система статистичного звітування має низький рівень ефективності через розпорошеність і несистематичність.

4. Результати

У наступному розділі представлено результати двох етапів інтерв'ю. Результати телефонних інтерв'ю першого опитування представлені в підрозділі 4.1. Підрозділ 4.2 описує результати особистих інтерв'ю.

4.1. Результати першого етапу опитування

Відповіді, зібрані протягом першого етапу інтерв'ю, були проаналізовані шляхом підрахунку частки позитивних і негативних відповідей у загальній кількості відповідей. Позитивною відповіддю вважається відповідь, що засвідчує позитивне ставлення респондента до скасування або зміни положення законодавства. Відповідно, негативною відповіддю респондента вважається відповідь, якою він виражає згоду з діючим положенням законодавства. Є також певна кількість респондентів, що виражають нейтральне ставлення до деяких положень законодавства. Це пояснюється, зокрема, неможливістю застосування певних норм законодавства до виробничих процесів та відсутністю особливих складнощів, пов'язаних з даною нормою, у регіоні діяльності. Підрахунок частки позитивних та негативних відповідей дозволяє визначити регуляторні норми, що найбільше перешкоджають успішному веденню аграрного бізнесу. Крім того, можливо також ранжувати норми відповідно до часток їхніх позитивних відповідей. Чим більша частка, тим більшим є "рівень неефективності" норми.

Протягом інтерв'ю більшість респондентів засвідчила позитивне ставлення до скасування або зміни нормативних положень, перерахованих в анкеті. Однак у більшості відповідей радше наголошувалося на потребі змінити норми задля більшої ефективності та більшої відповідності сучасним характеристикам роботи підприємств, ніж на необхідності їх повного скасування. Загальний огляд відповідей респондентів представлений у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1: Частки позитивних і негативних відповідей усіх респондентів

Запитання		Відповіді	
		Норму потрібно...	
		...змінити/скасувати	...залишити такою, як є
		<i>у % від загальної кількості респондентів</i>	
1	Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок	34	65 ¹
2	Екологічний контроль земель	38	57
3	Погодження переміщення негабаритного транспорту	36	27
4	Щоденний медичний контроль працівників	47	46
5	Тижневе нормування робочого часу	30	53
6	Карантинний контроль полів	34	36
7	Перевірки пожежної безпеки	14	80
8	Контроль зміни кількості тварин на підприємстві	4	13
9	Цінове регулювання аграрної продукції	49	29
	Підготовка статистичної звітності в т. ч. для:		
10	Укрстату	49	36
11	МАПП	48	41
12	Держгеокадастру	42	37

¹ Сума часток позитивних і негативних відповідей не обов'язково дорівнює 100, оскільки є певна кількість респондентів, що були індивідуальними до норми

Джерело: АПД

Таблиця 4.1 показує, що частка позитивних відповідей була більшою за частку негативних відповідей стосовно наступних регуляторних норм:

- Цінове регулювання аграрної продукції (49% позитивних і 29% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для Укрстату (49% позитивних і 36% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для МАПП (48% позитивних і 41% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для Держгеокадастру (42% позитивних і 37% негативних відповідей),
- Погодження переміщення негабаритного транспорту (36% позитивних і 27% негативних відповідей).

Кількість позитивних відповідей на питання щодо обов'язкової реєстрації договорів про оренду землі, екологічного контролю земель, тижневого нормування робочого часу, карантинного контролю полів, перевірки пожежної безпеки та контролю зміни кількості тварин на підприємстві не перевищує кількість негативних відповідей у вибірці в цілому.

Оскільки результати інтерв'ю не виявляють істотних відмінностей між типами підприємств за трьома критеріями розподілу одночасно, їх представлено за окремими критеріями класифікації. У таблиці 4.2, наведеній нижче, представлено результати опитування за критерієм регіону.

Таблиця 4.2: Частки позитивних і негативних відповідей респондентів за критерієм Регіон

Запитання		Відповіді							
		Південь		Захід		Центр		Північний схід	
		Норму потрібно...							
		Ск/Зм ¹	Зб ²	Ск/Зм	Зб	Ск/Зм	Зб	Ск/Зм	Зб
		<i>у % від загальної кількості респондентів</i>							
1	Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок	67	33 ³	35	62	29	71	19	77
2	Екологічний контроль земель	54	33	19	81	38	58	39	55
3	Погодження переміщення негабаритного транспорту	23	18	46	22	39	27	35	37
4	Щоденний медичний контроль працівників	31	54	46	51	49	44	55	40
5	Тижневе нормування робочого часу	13	49	35	49	34	48	32	66
6	Карантинний контроль полів	26	44	41	27	39	31	27	45
7	Перевірки пожежної безпеки	13	74	5	95	18	75	16	82
8	Контроль зміни кількості тварин на підприємстві	3	13	3	16	4	18	5	6
9	Цінове регулювання аграрної продукції	62	31	24	35	53	25	50	31
	Підготовка статистичної звітності в т. ч. для:								
10	Укрстату	41	26	59	30	48	35	48	48
11	МАПП	41	26	65	35	41	48	52	45
12	Держгеокадастру	31	28	54	35	40	36	45	44

¹ Ск/Зм означає "Норму потрібно скасувати або змінити"

² Зб означає " Норму потрібно зберегти такою, якою вона є зараз"

³ Сума часток позитивних і негативних відповідей не обов'язково дорівнює 100, оскільки є певна кількість респондентів, що були індіферентними до норми

Джерело: АПД

До регуляторних норм із більшою часткою позитивних відповідей у порівнянні з негативними відповідями с/г виробників у південному регіоні є:

- Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок (67% позитивних і 33% негативних відповідей),
- Цінове регулювання аграрної продукції (62% позитивних і 31% негативних відповідей),
- Екологічний контроль земель (54% позитивних і 33% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для МАПП (41% позитивних і 26% негативних відповідей), Укрстату (41% позитивних і 26% негативних відповідей) та Держгеокадастру (31% позитивних і 28% негативних відповідей) та

- Погодження переміщення негабаритного транспорту (23% позитивних і 18% негативних відповідей).

До регуляторних норм, для яких частка позитивних відповідей у виробників західного регіону є більшою, належать:

- Підготовка статистичної звітності для МАПП (65% позитивних і 35% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для Укрстату (59% позитивних і 30% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для Держгеокадастру (54% позитивних і 35% негативних відповідей),
- Погодження переміщення негабаритного транспорту (46% позитивних і 22% негативних відповідей) та
- Карантинний контроль полів (41% позитивних і 27% негативних відповідей).

До регуляторних норм, для яких частка позитивних відповідей у виробників центрального регіону є більшою, належать:

- Цінове регулювання аграрної продукції (53% позитивних і 25% негативних відповідей),
- Щоденний медичний контроль працівників (49% позитивних і 44% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для Укрстату (48% позитивних і 35% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для Держгеокадастру (40% позитивних і 36% негативних відповідей),
- Погодження переміщення негабаритного транспорту (39% позитивних і 27% негативних відповідей) та
- Карантинний контроль полів (39% позитивних і 31% негативних відповідей).

До регуляторних норм, для яких частка позитивних відповідей у виробників північно-східного регіону є більшою, належать:

- Щоденний медичний контроль працівників (55% позитивних і 40% негативних відповідей),
- Цінове регулювання аграрної продукції (50% позитивних і 31% негативних відповідей) та
- Підготовка статистичної звітності для МАПП (52% позитивних і 45% негативних відповідей).

За такого розподілу регуляторні норми стосовно тижневого нормування робочого часу, перевірки пожежної безпеки та контролю зміни кількості тварин на підприємстві виявилися менш важливими або порівняно прийнятними для виробників.

У таблиці 4.3 подано результати опитування господарств, розділених за критерієм Розмір.

Таблиця 4.3: Частки позитивних і негативних відповідей респондентів за критерієм Розмір

Запитання		Відповіді					
		<1.000 га		1.000-5.000 га		>5.000 га	
		Норму потрібно...					
		Ск/Зм ¹	36 ²	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36
		<i>у % від загальної кількості респондентів</i>					
1	Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок	50	47 ³	15	85	23	77
2	Екологічний контроль земель	37	55	40	57	37	60
3	Погодження переміщення негабаритного транспорту	35	19	47	30	29	39
4	Щоденний медичний контроль працівників	43	49	51	45	52	40
5	Тижневе нормування робочого часу	23	52	47	51	27	58
6	Карантинний контроль полів	31	30	40	38	34	47
7	Перевірки пожежної безпеки	23	70	6	92	6	87
8	Контроль зміни кількості тварин на підприємстві	6	11	2	25	0	8
9	Цінове регулювання аграрної продукції	44	27	55	32	52	31
	Підготовка статистичної звітності в т. ч. для:						
10	Укрстату	39	38	43	47	71	24
11	МАПП	46	38	38	53	60	37
12	Держгеокадастру	37	31	36	55	56	32

¹ Ск/Зм означає "Норму потрібно скасувати або змінити"

² 36 означає "Норму потрібно зберегти такою, якою вона є зараз"

³ Сума часток позитивних і негативних відповідей не обов'язково дорівнює 100, оскільки є певна кількість респондентів, що були індиферентними до норми

Джерело: АПД

До регуляторних норм з більшою часткою позитивних відповідей від с/г виробників з площею земель до 1.000 га належать:

- Погодження переміщення негабаритного транспорту (35% позитивних і 19% негативних відповідей),
- Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок (50% позитивних і 47% негативних відповідей),
- Цінове регулювання аграрної продукції (44% позитивних і 27% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для МАПП (46% позитивних і 38% негативних відповідей) та
- Підготовка статистичної звітності для Держгеокадастру (37% позитивних і 31% негативних відповідей),

До регуляторних норм з більшою часткою позитивних відповідей від с/г виробників з площею земель від 1.000 до 5.000 га належать:

- Погодження переміщення негабаритного транспорту (47% позитивних і 30% негативних відповідей),
- Щоденний медичний контроль (51% позитивних і 45% негативних відповідей) та
- Цінове регулювання аграрної продукції (55% позитивних і 32% негативних відповідей).

До регуляторних норм з більшою часткою позитивних відповідей від с/г виробників з площею земель понад 5.000 га належать:

- Щоденний медичний контроль (52% позитивних і 40% негативних відповідей),
- Цінове регулювання аграрної продукції (52% позитивних і 31% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для Укрстату (71% позитивних і 24% негативних відповідей),
- Підготовка статистичної звітності для МАПП (60% позитивних і 37% негативних відповідей) та
- Підготовка статистичної звітності для Держгеокадастру (56% позитивних і 32% негативних відповідей),

За розподілу за критерієм розміру підприємства, регуляторні норми стосовно обмеження кількості робочих годин на тиждень, карантинного контролю полів, перевірок пожежної безпеки, контролю зміни кількості тварин та екологічного контролю земель виявилися менш важливими або порівняно прийнятними для виробників.

У таблиці 4.4, наведеній нижче, подано результати опитування з розподілом підприємств за критерієм спеціалізації виробників, тобто підприємств галузі рослинництва і тваринництва/змішаного виробництва.

Таблиця 4.4: Частки позитивних і негативних відповідей респондентів за критерієм Спеціалізація

Запитання		Відповіді			
		Рослинництво		Тваринництво / змішане виробництво	
		Норму потрібно...			
		Ск/Зм ¹	36 ²	Ск/Зм	36
		<i>у % від загальної кількості респондентів</i>			
1	Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок	35	64 ³	32	66
2	Екологічний контроль земель	36	59	43	49
3	Погодження переміщення негабаритного транспорту	35	27	43	28
4	Щоденний медичний контроль працівників	50	43	36	57
5	Тижневе нормування робочого часу	28	52	36	60
6	Карантинний контроль полів	34	36	34	36
7	Перевірки пожежної безпеки	13	81	19	79

8	Контроль зміни кількості тварин на підприємстві	1	3	13	53
9	Цінове регулювання аграрної продукції	47	28	55	32
	Підготовка статистичної звітності в т. ч. для:				
10	Укрстату	49	35	49	40
11	МАПП	48	40	49	45
12	Держгеокадастру	43	35	38	45

¹ С/Зм означає "Норму потрібно скасувати або змінити"

² Зб означає " Норму потрібно зберегти такою, якою вона є зараз"

³ Сума часток позитивних і негативних відповідей не обов'язково дорівнює 100, оскільки є певна кількість респондентів, що були індивідуальними до норми

Джерело: АПД

До регуляторних норм з більшою часткою позитивних відповідей від с/г виробників, що спеціалізуються на рослинництві та тваринництві/змішане виробництво, належать:

- Обов'язкова реєстрація договорів оренди земельних ділянок (35% позитивних та 27% негативних відповідей від представників рослинництва; 43% позитивних і 28% негативних відповідей від представників тваринництва/змішаного виробництва),
- Цінове регулювання аграрної продукції (47% позитивних та 28% негативних відповідей від представників рослинництва; 55% позитивних і 32% негативних відповідей від представників тваринництва/змішаного виробництва),
- Підготовка статистичної звітності для Укрстату (49% позитивних та 35% негативних відповідей від представників рослинництва; 49% позитивних і 40% негативних відповідей від представників тваринництва/змішаного виробництва) та
- Підготовка статистичної звітності для МАПП (48% позитивних та 40% негативних відповідей від представників рослинництва; 49% позитивних і 45% негативних відповідей від представників тваринництва/змішаного виробництва).

Крім того, виробників рослинницької продукції турбують:

- Щоденний медичний контроль працівників (50% позитивних і 43% негативних відповідей) та
- Підготовка статистичної звітності для Держгеокадастру (48% позитивних і 35% негативних відповідей).

У випадку розподілу за критерієм Спеціалізації, частка позитивних відповідей на питання щодо тижневого нормування робочого часу, карантинного контролю полів, перевірок пожежної безпеки, контролю зміни кількості тварин, екологічного контролю земель та обов'язкової реєстрації договорів оренди земельних ділянок не перевищує частки негативних відповідей.

4.2. Результати другого етапу опитування

У другому етапі інтерв'ю взяв участь 21 респондент, чії господарства знаходяться в різних регіонах, що спеціалізуються на рослинництві, площа земель яких становила від менш як 1.000 га до понад 5.000 га, або тваринництві/змішаному виробництві. Головною метою цього опитування було отримання детальної інформації про втрати, пов'язані з дотриманням неефективних регуляторних норм, та про думку виробників щодо можливих шляхів

покращення таких норм. Через це, а також у зв'язку з тим, що кількість респондентів невелика, наведені нижче результати стосуються всіх респондентів та не є розподіленими за критерієм Регіону, Розміру та Спеціалізації.

4.2.1. Відповіді респондентів щодо “Обов’язкової реєстрації договорів оренди земельних ділянок”

Дві третини респондентів вказують на проблеми, пов’язані з обов’язковою реєстрацією договорів оренди земельних ділянок та відсутністю ринку землі. Більшість із них згадує, що реєстрація договорів оренди землі та пов’язані з нею дії можуть обходитися приблизно у 26.500 гривень (915²³ євро) та вимагати від двох робочих годин на тиждень до 6-7 співробітників, зайнятих повний час, залежно від розміру площі земель підприємства. Крім того, високий рівень регулювання цього процесу створює великий стимул для корупції.

Деякі інші респонденти повідомляють про відносно швидку та маловитратну процедуру реєстрації договорів оренди земель. Цю ситуацію можна пояснити людським фактором та відмінностями між регіонами. Тобто позитивний і відповідальний підхід державних службовців та нижчий відсоток орендованої землі в регіоні може позитивно впливати на швидкість і вартість реєстрації.

Інший аспект, пов’язаний із реєстрацією договорів оренди землі, стосується реєстрації спадку. Деякі земельні ділянки не мають кадастрових реєстраційних номерів. Оскільки надання таких номерів державними органами коштує близько 1.000-2.000²⁴ гривень (35-70 євро) та вони вимагаються лише у випадку оренди ділянки, власники землі не зацікавлені в отриманні цих номерів, і с/г виробники, зацікавлені у взятті таких земель в оренду, мають самі піклуватися про реєстрацію та, отже, покривати відповідні витрати.

Хоча респонденти скаржаться на неефективність чинного порядку реєстрації договорів оренди землі, більшість із них хотіла би покращення цієї процедури, а не її скасування. Головною причиною цього є те, що залучення державних органів гарантує додаткове забезпечення належного захисту прав оренди.

Респонденти також занепокоєні непевністю майбутнього ринку землі, відсутністю такого ринку та існуванням чорного ринку землі. На їхню думку, ці чинники створюють перешкоди для довгострокових інвестицій у с/г виробництво. Щорічне подовження мораторію на продаж с/г земель (замість довготермінового рішення про подовження або зняття мораторію) та існування чорного ринку землі стримує потенційних інвесторів від ведення бізнесу в Україні.

4.2.2. Відповіді респондентів щодо “Обов’язкового узгодження та отримання дозволів на пересування негабаритного транспорту”

Обов’язкове узгодження та отримання дозволів на пересування негабаритного транспорту спричиняє виробникам чимало турбот. Це пов’язано з двома головними аспектами. По-перше, якщо це пов’язано з непевністю погоди, виробники рідко можуть розпланувати свої польові роботи з точністю до дня. Оскільки дозволи видаються на певні дні, це часто веде до ненавмисного порушення вимог виробниками. Крім того, відділи поліції часто розташовані дуже далеко від аграрних підприємств, що спричиняє додаткові незручності для малих виробників, які зазвичай не мають у розпорядженні зайвих людських ресурсів. Така

²³ Середній обмінний курс валюти у 2016 році

²⁴ Середній обмінний курс валюти у 2016 році

ситуація створює величезний стимул для корупції. Витрати, пов'язані з цією регуляторною нормою, оцінюються виробниками в середньому в 10.000 гривень (350²⁵ євро) на рік.

4.2.3. Відповіді респондентів щодо інших регуляторних норм

Екологічний контроль земель та карантинний контроль полів не розглядаються виробниками як норми, що завдають додаткових збитків. Респонденти радше висловлюють думку, що ці перевірки мають проводитися у більш ґрунтовний та професійний спосіб задля інформування їх про стан їхніх полів і загрози, а також задля належного захисту ґрунту та довкілля.

Регуляторні норми, пов'язані з **щоденним медичним контролем, тижневим нормуванням робочого часу та контролем кількості зміни тварин**, теж не вважаються такими, що завдають значних збитків. Проте виробники вказують на абсолютну непотрібність норм щодо щоденного медичного контролю та контролю кількості тварин і, отже, одноголосно підтримують ідею їх повного скасування. Щодо **тижневого нормування робочого часу**, то респонденти підтримують надання законної можливості укладення договорів про додаткові робочі години у зв'язку з великим навантаженням у період збирання врожаю.

Норми, пов'язані з **перевірками пожежної безпеки**, розглядаються с/г виробниками як заходи, необхідні для протипожежної безпеки в приміщеннях підприємства. Протипожежна безпека на підприємстві відповідає інтересам самих виробників. Тому вони висловлюють думку, що консультаційні послуги, позитивне ставлення та готовність до допомоги відповідних державних установ у тому, що стосується дотримання норм, мають дуже істотне значення.

Цінове регулювання аграрної продукції розглядається як шкідливе не тільки для самих виробників, а і для відповідних ринків у цілому. Встановлення максимальної ціни має наслідком 1) погіршення якості продовольства (вочевидь, чим вища якість товару, тим вищими є витрати на його виробництво) та 2) обмеження стимулів для початку ділової діяльності фірм. Відповідно, регулювання максимальних цін веде до роботи лише незначної кількості виробників, що виробляють товари низької якості.

Обов'язкове повідомлення даних статистичним установам розглядається виробниками як таке, що забирає багато часу. Понад це, оскільки вони часто надають схожі дані в різних форматах до кількох служб, неефективність такої системи є доволі очевидною.

4.3. Висновки щодо результатів дослідження

До регуляторних норм, що найчастіше згадуються в першому етапі інтерв'ю як неефективні або як складні до виконання (див. таблицю А.1 у Додатку) відносяться:

- Погодження переміщення негабаритного транспорту,
- Цінове регулювання аграрної продукції та
- Підготовка статистичної звітності для державних органів.

Що стосується результатів другого етапу опитування, то тут дві регуляторні норми спричиняють значні збитки с/г виробників:

- Погодження переміщення негабаритного транспорту та
- Державна реєстрація договорів оренди земельних ділянок.

²⁵ Середній обмінний курс валюти у 2016 році

Підсумовуючи сказане, можна вказати на той факт, що погодження переміщення негабаритного транспорту розглядається виробниками не тільки як найменш корисна норма, а і як норма, що спричиняє значні витрати на її виконання. Прямі витрати, пов'язані з ціновим регулюванням аграрної продукції виробникам, оцінити важко. Тому ця норма рідше згадується в результатах другого етапу інтерв'ю. Тим не менше, переважна більшість респондентів вказує на шкідливі наслідки цієї норми для їхніх підприємств та для с/г ринку в цілому.

Підготовка статистичної звітності для державних органів також вказується виробниками як неефективна норма. Хоча це добре відображено в інтерв'ю першого етапу, протягом другого етапу не виявилось можливим визначити точний обсяг витрат, спричинених цим заходом. Головною причиною цього є те, що дані в основному подають бухгалтери, тоді як більшість респондентів становили керівники підприємств. Останні могли вказати на проблему та пояснити її, але не надати інформацію про точний обсяг часу, витрачений на повідомлення даних.

Респонденти вказують, що державна реєстрація договорів оренди земельних ділянок потребує значних витрат. Тим не менше, вони висловлюють думку, що цю норму потрібно змінити, а не відмінити, як додаткову гарантію прав оренди.

До регуляторних норм, що не отримали більшості позитивних відповідей для будь-якої категорії підприємств на першому етапі інтерв'ю і не розглядалися як складні для дотримання під час другого етапу інтерв'ю, належать:

- Тижневе нормування робочого часу,
- Перевірки пожежної безпеки та
- Контроль кількості зміни тварин.

Обмеження кількості робочих годин у тижні можна уникнути. Деякі характеристики законодавства ведуть до того, що певні форми зайнятості, прийнятні для сезонних робіт, не є ані дозволеними, ані забороненими. Тим не менше, фермери надали б перевагу підписанню прозорих сезонних договорів замість використання пробілів у законодавстві.

Норми протипожежної безпеки вважаються незаперечними та необхідними заходами для виробничих об'єктів. Тому фермери позначають цей захід як такий, що треба зберегти та покращити.

Контроль кількості зміни тварин не розглядався більшістю як захід, який потрібно змінити, через слабку обізнаність виробників із вимогами цієї норми. Крім того, навіть у тих випадках, коли виробникам знайома ця норма, відсутність офіційних перевірок веде до відмови від виконання цієї норми.

До регуляторних норм, що отримали понад 50% позитивних відповідей для деяких категорій респондентів на першому етапі інтерв'ю та менше 50% для інших категорій, належать:

- Державна реєстрація договорів оренди земельних ділянок,
- Екологічний контроль земель,
- Щоденний медичний контроль та
- Карантинний контроль полів.

Ці норми не характеризуються критичними втратами, пов'язаними з діловими ризиками в сільському господарстві. Що стосується реєстрації договорів оренди землі, як уже було згадано в попередньому розділі, час і зусилля, витрачені на реєстрацію договору оренди землі, можуть бути суттєво більшими в певних регіонах порівняно з іншими регіонами.

4.4. Загальні висновки

Зазвичай витрати на дотримання регуляторних норм містять прямі витрати (тобто офіційні виплати за адміністративні послуги), транзакційні витрати (тобто, наприклад, час, витрачений на підготовку необхідних документів) та корупційні втрати. За грубими оцінками респондентів, близько

- 1-3% річного операційного бюджету витрачається на дотримання норм та
- 2-6% робочого часу менеджерів витрачається на роботу з органами державної влади.

Брак прозорості та точності нормативної бази щодо повсякденних операцій у с/г виробництві веде до великих часових затрат менеджерів середньої та вищої ланки на переговори та комунікацію з державними органами. Час, витрачений на це, міг би бути присвячений розвитку ділової моделі та стратегії, а також оптимізації продуктивності. Крім того, оскільки відповідне законодавство часто є застарілим з точки зору сучасних технологій та операцій на підприємствах, багато виробників просто не можуть відповідати певним вимогам.

5. Пропозиції щодо дерегуляції

У цьому розділі представлено пропозиції щодо дерегуляції досліджених регуляторних норм.

Регуляторний захід 1: Державна реєстрація договорів оренди земельних ділянок

1. Збільшити кількість державних нотаріусів та запровадити збалансовану систему показників ефективності. Задля підвищення операційної ефективності реєстрації договорів оренди землі, необхідно додатково залучати високопрофесійних співробітників. Крім того, варто запровадити збалансовану систему показників ефективності з метою розвитку загального рівня нотаріальних послуг з точки зору передових методів роботи, орієнтованих на клієнта, вимог дотримання законодавства та захисту майнових прав.
2. Запровадити адекватну уніфіковану цифрову систему управління документами задля забезпечення передових методів комунікації між державними органами та приватним сектором. Така система дозволила би пов'язати всі потрібні об'єкти цифрової інфраструктури з можливістю електронних каналів комунікації та обміну інформацією.

Регуляторні заходи 2 та 6: Екологічний контроль земель та карантинний контроль полів

1. Розробка та запровадження прозорої та адекватної системи моніторингу екології ґрунтів.
2. Функції моніторингу екології ґрунтів та карантинний контроль полів можуть бути передані в приватний сектор, який надавав би відповідні послуги, ґрунтуючись на комерційних стимулах.
3. Іншою можливістю, яку варто розглянути, є передача контрольних та моніторингових функцій місцевій владі або громадам. У цьому випадку виконавці були б відповідальними за обов'язковий контроль і моніторинг.

Регуляторний захід 3: Обов'язкове узгодження та отримання дозволів на пересування негабаритного транспорту

1. Скасувати вимогу щодо щоденного узгодження та отримання дозволів на пересування негабаритного транспорту.
2. Впровадити цифрову систему виконання закону.

Регуляторний захід 4: Щоденний медичний контроль

Впровадження системи добровільних медичних перевірок з використанням приладів для визначення алкогольного сп'яніння та кров'яного тиску. Ці тести не вимагатимуть обов'язкової медичної сертифікації. У цьому випадку с/г виробники отримають легальний механізм попередження нещасних випадків, а корупційні стимули, пов'язані зі згаданими регуляторними заходами, будуть усунені.

Регуляторний захід 5: Тижневе нормування робочого часу

Чинний Трудовий кодекс України не передбачає сезонних трудових договорів для багатьох видів с/г виробництва, включно з вирощуванням зернових. Рекомендується розробити та ухвалити легальний механізм сезонного найму для с/г та переробних компаній. Уряд може також розширити список сезонних робіт.

Регуляторний захід 7: Перевірки пожежної безпеки

Заходи протипожежної безпеки мають бути модернізовані з урахуванням сучасних операційних характеристик підприємств. Додатково, варто розробити систему мотивації для співробітників протипожежної безпеки та цивільного захисту задля покращення якості та прозорості їхніх послуг.

Регуляторний захід 8: Контроль зміни кількості тварин

Механізм контролю зміни кількості тварин на підприємстві варто скасувати, оскільки він обмежує здатність виробників невідкладно реагувати на коливання ринку.

Регуляторний захід 9: Цінове регулювання аграрної продукції

Оскільки стан розвитку аграрного сектору в Україні є наразі задовільним і оскільки він має потенціал для ще більшого успіху, не рекомендується зберігати будь-які цінові обмеження для аграрної продукції. Якщо буде забезпечено вільний доступ до ринку та вільну конкуренцію, споживачі та виробники неunikно виграють. Споживачі виграють завдяки великій кількості виробників, що змагаються на ринку, пропонуючи споживачам кращі та дешевші продукти. Виробники виграють від справжніх ринкових цін. Економіка загалом виграє від доданої вартості, що створюватиметься виробниками, які постійно вдосконалюватимуть їхню технологію та знання з метою завоювання більшої частки ринку.

Регуляторний захід 10: Підготовка статистичної звітності для державних органів

Статистичне звітування с/г виробників має ґрунтуватися на релевантності зібраних даних та на прагматичному підході до управління даними. Тож можна було би запровадити цифрову систему звітування, що слугувала би цілям збору даних Держгеокадастром, Укрстатом та МАПП. Відтак виробники мали б змогу надавати дані лише один раз і онлайн. Крім того, задля збору специфічної та деталізованої інформації може використовуватися репрезентативна вибірка виробників. Такі виробники могли би надавати детальні дані щодо їхніх операцій. Цю інформацію про характеристики виробництва можна буде екстраполювати на всіх виробників загалом.

Додаток

Таблиця А.1: Результати першого етапу опитування

Запитання		Відповіді																			
		Вся вибірка		За критерієм Регіон								За критерієм Розмір						За критерієм Спеціалізація			
				Південь		Захід		Центр		Північний схід		<1.000 га		1.000-5.000 га		>5.000 га		Рослинництво		Тваринництво / змішане виробництво	
		Норму потрібно...		Норму потрібно...								Норму потрібно...						Норму потрібно...			
		Ск/Зм ¹	36 ²	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36	Ск/Зм	36
<i>у % від кількості респондентів</i>																					
1	Державна реєстрація договорів оренди земельних ділянок	34 ³	65	67	33	35	62	29	71	19	77	50	47	15	85	23	77	35	64	32	66
2	Екологічний контроль земель	38	57	54%	33	19	81	38	58	39	55	37	55	40	57	37	60	36	59	43	49
3	Погодження переміщення негабаритного транспорту	36	27	23	18	46	22	39	27	35	37	35	19	47	30	29	39	35	27	43	28
4	Щоденний медичний контроль	47	46	31	54	46	51	49	44	55	40	43	49	51	45	52	40	50	43	36	57
5	Тижневе нормування робочого часу	30	53	13	49	35	49	34	48	32	66	23	52	47	51	27	58	28	52	36	60
6	Карантинний контроль полів	34	36	26	44	41	27	39	31	27	45	31	30	40	38	34	47	34	36	34	36

7	Перевірки пожежної безпеки	14	80	13	74	5	95	18	75	16	82	23	70	6	92	6	87	13	81	19	79
8	Контроль зміни кількості тварин на підприємстві	4	13	3	13	3	16	4	18	5	6	6	11	2	25	0	8	1	3	13	53
9	Цінове регулювання аграрної продукції	49	29	62	31	24	35	53	25	50	31	44	27	55	32	52	31	47	28	55	32
Підготовка статистичної звітності в т.ч. для:																					
10	Укрстат ⁴	49	36	41	26	59	30	48	35	48	48	39	38	43	47	71	24	49	35	49	40
11	МАПП ⁴	48	41	41	26	65	35	41	48	52	45	46	38	38	53	60	37	48	40	49	45
12	Держгеокадастр ⁴	42	37	31	28	54	35	40	36	45	44	37	31	36	55	56	32	43	35	38	45

¹ Ск/Зм означає "Норму потрібно скасувати або змінити"

² Зб означає " Норму потрібно зберегти такою, якою вона є зараз"

³ Сума часток позитивних і негативних відповідей не обов'язково дорівнює 100, оскільки є певна кількість респондентів, що були індиферентними до норми

⁴ Укрстат – Державна служба статистики України, МАПП – Міністерство аграрної політики та продовольства, Держгеокадастр – Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру

Джерело: АПД